
BASISINKOMEN VOORWAARDE VOOR EEN ZINVOL ALTERNATIEF?

Guy Quintelier

Biedt het basisinkomen mogelijkheden om "de mensen goed, of tenminste redelijk te laten leven" (Wilfried Devlieghere) in een wereld met hoge werkloosheid? Bij het pleidooi voor een basisinkomen vertrekt men meestal van de vaststelling dat volledige tewerkstelling binnen de bestaande economie nu onmogelijk is en in de toekomst onmogelijk zal blijven. Door de invoering van robots en computers moet er heel wat minder arbeid door mensen verricht worden, of beter, men heeft binnen de bestaande economie heel wat minder menselijke arbeidskracht nodig. Daar de band tussen arbeid en inkomen binnen de bestaande economie voor een deel van de bevolking onherstelbaar verbroken is - zo wordt er toch tenminste beweerd -, zou men het vervangingsinkomen nu beter absoluut onvoorwaardelijk uitkeren. Voor het bekomen van een basisinkomen hoeft men niet meer bereid te zijn om te werken. Er wordt ook beweerd dat dit basisinkomen het de mensen mogelijk zou maken om een meer zinvol leven te leiden, een zinvol leven dat bijvoorbeeld zou kunnen liggen in het vrijwillig op zich nemen van maatschappelijk zeer relevante taken. Een basisinkomen zou zo een middel zijn om de menselijke vervreemding op te heffen. Het zou ook een middel zijn om de onderdrukkende afhankelijkheid van bazen, echtgenoten en bureaucraten op te heffen. Maar zijn deze beweringen, ook al klinken ze mooi, wel zo evident?

Het basisinkomen lijkt me geen voorwaarde voor een zinvol alternatief, - en het kan dan ook niet verantwoord worden -,

- a. omdat het basisinkomen voorbijgaat aan een grondvoorwaarde van het menselijk bestaan: namelijk de noodzaak om te produceren;
- b. omdat het basisinkomen mede daardoor berust op uitbuiting van mensen en natuur;
- c. omdat de "maatschappelijke rijkdom" niet individueel-consumptief te verdelen valt;
- d. juist omdat het basisinkomen voorbijgaat aan de economisch-materiële voorwaarden van het menselijk bestaan, hebben de verdedigers ervan weinig oog voor de politiek-economische machtsverhoudingen. Het is utopisch-immaterialistisch en irrelevant denken.

1.

De menselijke

"Het arbeidsproces (...) is een doelmatige activiteit om te komen tot vervaardiging van gebruikswaarden, aanpassing van het natuurlijke aan de menselijke behoeften, algemene voorwaarde voor de stofwisseling tussen mens en natuur, eeuwige en natuurlijke voorwaarde van het menselijk leven en daardoor onafhankelijk van iedere vorm van dit leven, sterker nog: aan alle maatschappelijke vormen gemeen." (Marx, Kapitaal, I, 5° hoofdstuk)

Zonder arbeid is er geen menselijk leven mogelijk, stelt Marx. Hij formuleert daarmee het economische grondprincipe van het menselijk bestaan: de mensen moeten de natuur wijzigen, indien ze in leven willen blijven. De mensen moeten produceren. Ernest Mandel formuleert dit als volgt: "Het enige van alle levende wezens dat niet kan blijven voortbestaan door zich aan de natuurlijke omstandigheden aan te passen, is de mens; de mens moet juist van alles doen om deze omstandigheden zó naar zijn hand te zetten dat hij in zijn behoeften kan voorzien. Door arbeid kan de mens ingrijpen in zijn natuurlijke omstandigheden." (De economische theorie van het marxisme, deel I, p. 19)

Een zinvol menselijk bestaan kan niet gefundeerd zijn op principes die een grondvoorwaarde van het menselijk bestaan ontkennen. Het basisinkomen is zo een principe. Een zinvol menselijk bestaan moet juist volstrekt rekening houden met haar grondprincipes. In de menselijke arbeid ligt dan

ook een zin voor het menselijk bestaan, zoals blijkt uit Marx' beschrijving van de specifiek menselijke arbeid: "We gaan uit van een vorm van arbeid, zoals deze uitsluitend bij de mensen voorkomt. Een spin verricht werkzaamheden, die lijken op die van een wever; een bij doet door het bouwen van zijn honingraat menig menselijk architect beschaamd staan. De slechtste architect onderscheidt zich echter al direct van de beste bij doordat hij de cellen in zijn gedachten heeft gebouwd voordat hij ze in werkelijkheid vormde. Aan het einde van het arbeidsproces komt een resultaat te voorschijn, dat van het begin af in het zich voorstellen door de arbeider, dus ideëel reeds aanwezig was. Niet alleen dat hij een vormverandering van het natuurlijke tot stand brengt, hij realiseert in het natuurlijke tevens zijn doel, een doel dat hij kent, dat als een wet zijn wijze van handelen bepaalt en waaraan hij zijn wil moet onderwerpen." (Marx, *ibidem*) Het specifiek menselijke bestaat juist in de doelmatige en doelgerichte arbeid, waarbij gebruiksgoederen worden geproduceerd ter bevrediging van de menselijke behoeften. Een zinvol menselijk bestaan ligt juist in deze arbeid die gericht is op het behoud van het menselijk leven, en op het verbeteren van de menselijke levensomstandigheden.

Het kapitalistisch productieproces ontkent juist het menselijke van de arbeid, het ontkent het doelgerichte, het stelt zijn prioriteit in het produceren omwille van het produceren. Het reduceert de mens tot een onmenselijke arbeidskracht. Niet tegen de menselijke arbeid, maar tegen de kapitalistische reductie ervan moeten we ons keren.

(Toegegeven, dit verschilt van beweringen die de jonge Marx over vervreemding gedaan heeft in zijn "Parijse manuscripten". Daar meende hij dat onvervreemde, niet-gealiënerde arbeid juist bestond in de middel-doel-omgedraaide vorm.)

2.

Het basisinkomen berust op uitbuiting van medemensen en de natuur. Tegenover een basisinkomen moeten er produkten bestaan die men daarmee kan kopen. Anders is het basisinkomen waardeloos. (Men zou het dan evengoed kunnen uitbetalen in biljetten van 10 miljoen Zaires.) Waar komen deze produkten vandaan ?

Als het enkel gaat over produkten van menselijke arbeid, dan geeft men aan de trekker of trekster van een basisinkomen het recht op de arbeid van andere mensen, zonder dat hij of zij daarvoor zelf bereid moet zijn om te arbeiden. Dat komt toch dicht bij uitbuiting, weliswaar in een verdoezelde vorm maar zijn de meeste vormen van uitbuiting niet verdoezeld? Hierbij aansluitend: hoe zit het met het recht op een basisinkomen voor asielzoekers ? Gaat België of Vlaanderen aan alle politieke en economische vluchtelingen, aan de gehele wereld een basisinkomen uitbetalen? Waarom zouden die mensen geen recht hebben op een basisinkomen? Of komt weer het eigen volk eerst? Hoe gaat men een basisinkomen voor de gehele wereld betalen? Of moet de Derde Wereld enkel maar de arbeid en de grondstoffen leven opdat de Noorderlingen van een basisinkomen zouden kunnen leven? (De verdedigers van een basisinkomen moeten er zich goed van bewust zijn, dat het invoeren van een basisinkomen enkel op mondiaal vlak zou kunnen plaatsgrijpen.)

Bestaan er nog andere produkten dan produkten van menselijke arbeid? Buiten de produkten van menselijke arbeid hoort men soms spreken van natuurprodukten en technologische produkten. Maar ook in deze natuur- en technologische produkten is menselijke arbeid geïnvesteerd. "Planten en dieren, die men pleegt te beschouwen als voortbrengselen van de natuur, zijn niet slechts de produkten van arbeid, welke wellicht het afgelopen jaar werd verricht, maar in hun huidige vorm de produkten van een verandering, die onder menselijke controle door menselijke arbeid van vele generaties tot stand is gekomen. Wat echter de arbeidsmiddelen in het bijzonder aangaat (- en dus ook de produkten van de volautomatische produktiemiddelen, waarbij er op het eerste zicht geen menselijke tussenkomst nodig is - G.Q.): verreweg het grootste deel ervan toont bij de meest oppervlakkige beschouwing de sporen van de arbeid uit het verleden." (Marx, *Kapitaal I*, p. 119) Ook het loutere verzamelen van "natuurprodukten" - het plukken, jagen en vissen - is arbeid. Door de invoering van de veeteelt en de landbouw wordt de natuur niet brutaal opgebruikt, maar gaat men rationeel met de natuur om : men blijft zorgen dat ook later de mens nog gedeelten van de natuur kan gebruiken. (De hedendaagse veeteelt en landbouw, die dikwijls onzorgvuldig met de natuur omgaat, is juist een ontkenning van deze vaststelling. Een zorgvuldige omgang houdt juist het behoud van de natuurlijke voorwaarden voor landbouw en veeteelt in.) In het volautomatische, hoogtechnologische produktieapparaat is arbeid geïnvesteerd, en moet bij serieus defect, vermoedelijk door mensen,

hersteld worden. Het volautomatisch, hoogtechnologisch productieapparaat gebruikt in plaats van menselijke arbeid natuurlijke energie. Bestaat de ecologische catastrofe er juist niet in dat de onvervangbare natuurlijke energiebronnen opgebruikt worden? Is het dan niet beter in plaats van natuurlijke energie menselijke arbeid te gebruiken voor het produceren van gebruiks- en verbruiksgoederen? Het pleidooi van de Groenen voor een basisinkomen lijkt me voorbij te gaan aan dit gegeven.

Wie een pleidooi houdt voor basisinkomen, houdt in feite een pleidooi voor (versluiserde) uitbuiting van mens en natuur. Als de mensen moeten produceren, het natuurlijke aanpassen aan de menselijke behoeften, dan is deze taak te vervullen door alle werkbekwame mensen. Wie deze taak niet op zich wil nemen, schuift deze door naar andere mensen of de natuur, en buit daardoor andere mensen en de natuur uit.

(Men verantwoordt een basisinkomen ook niet door te stellen dat de natuur aan alle mensen toebehoort, en dat degene die produceert het geen verbruik van de natuurlijke bronnen bijgevolg moet vergoeden aan elk individu afzonderlijk. De natuur behoort niet aan iedere mens afzonderlijk toe. Dat is niet alleen een misplaatste antropocentrische bewering. De mensen moeten gebruik maken van een gedeelte van de natuur - hun milieu -, indien ze willen voortbestaan. In deze natuurafhankelijkheid zijn de mensen dan ook kwetsbaar. Het milieu zou een noodzakelijk gemeenschappelijk gebruiksvoorwerp moeten zijn. Wie exclusief een gedeelte van het milieu, bijvoorbeeld grondstoffen, voor privé-doeleinden wil gebruiken, moet daarvoor de gemeenschap vergoeden, en niet elk individu. De gemeenschap moet deze vergoeding gebruiken voor gemeenschappelijke voorzieningen. Deze beweringen gaan wel tegen het "finders-keepers"-argument in.)

3.

Mieke Vogels schrijft in het boekje "Politieke herbebossing" dat de "enige hefboom" om een "herwaardering van de zachte waarden" in onze samenleving te brengen, "is resoluut opkomen voor een herverdeling van de bestaande rijkdom, zodat iedereen ongeacht zijn maatschappelijke positie een basisinkomen heeft." (p. 20).

Valt er echter veel (maatschappelijke) rijkdom te herverdelen? Waar gaat men het geld halen? Bij de rijken!? Hoe zit dat 'geld' bij de 'rijken'? Toch niet onder de vorm van miljoenen stukken van twintig frank. Ook niet onder de vorm van zoveel biljetten van tienduizend. Het geld is op een bank gezet, die daarop intresten uitbetaalt. Een bank kan dat maar als ze dat geld zelf geïnvesteerd heeft in fabrieken en andere produktiemiddelen. Enkel deze produktiemiddelen en niet consumptiemiddelen vallen er dus te herverdelen. De (maatschappelijke) rijkdom die men rechtvaardig wil verdelen, is niet consumeerbaar.

4.

Verdedigers van een basisinkomen hebben ook weinig oog voor de politiek-economische machtsverhoudingen.

a. Soms wordt er zelfs gesteld dat het basisinkomen de kapitalisten tot brave lammetjes zou maken. Dat daardoor de politiek-economische machtsverhoudingen bijna omgedraaid zullen worden. Zo zouden de kapitalisten het werk dat ze aanbieden aan hen die nog iets boven dit basisinkomen willen verdienen, zo aangenaam mogelijk moeten maken; de werkomstandigheden zouden optimaal moeten zijn. Maar hoe is de verhouding tussen de bezitters van de produktiemiddelen - de kapitalisten - en de gegadigden voor een basisinkomen? Doordat fabrieken meer en meer geautomatiseerd worden en erbinnen minder werkgelegenheid is, betekent dit toch niet dat ze van eigenaar veranderen. Trouwens de automatisering grijpt binnen het kapitalisme niet plaats om de arbeiders een aangenamer leven te bezorgen - zoals sommige verdedigers van het basisinkomen lijken te veronderstellen. De automatisering wordt ingevoerd en opgedrongen omwille van de kapitalistische concurrentie: de automatisering maakt het produceren van de waren goedkoper. De trekker en trekster van een basisinkomen blijft afhankelijk van de geproduceerde goederen; hij of zij blijft dus afhankelijk van de bestaande economie, en dus van de bezitters van de produktiemiddelen binnen de bestaande economie. Men blijft dus afhankelijk van de kapitalistische economie; het zijn zeker de kapitalisten niet die de mensen moeten proberen verleiden tot werkwillegheid en werkzaamheid. De machtsrelatie is helemaal anders dan men vooronderstelt: men mag nog een basisinkomen trekken, als er geen waren zijn, die men met zijn onverdiend geld kan kopen, dan blijft men niet in leven.

b. Men heeft ook geen machtsbasis om het basisinkomen in te voeren. Een louter politieke beslissing daartoe is niet voldoende, men moet ook de economische macht daartoe hebben. De economische macht berust bij hen die de produktiemiddelen in bezit hebben. (Geen politieke democratie zonder economische democratie.) Ook arbeid als produktiemiddel verleent macht. De syndicale macht is daarop gevestigd. Soms wordt er niet ten onrechte op gewezen dat het basisinkomen als middel kan gebruikt worden om de syndicale macht te breken.

Men zou dus een sterk staatsapparaat moeten instellen om de bezitters van de produktiemiddelen, de loontrekkenden en de zelfstandigen te dwingen om het basisinkomen te financieren en te voorzien in de produkten die noodzakelijk tegenover een basisinkomen moeten bestaan. De vrijheid van de bewust arbeidslozen is dus gebaseerd op sterke dwang door de staat op de producerenden. (Dikwijls erkent een onafhankelijke niet de afhankelijkheidsverhoudingen, omdat de personen waarvan de onafhankelijke afhankelijk is onderdrukt worden, en de 'onafhankelijke' de kwetsbaarheid van de afhankelijkheidsverhouding niet aanvoelt.)

De prioriteiten in de strijd voor een beter leven liggen dan ook elders dan in de strijd om een basisinkomen. Er is momenteel geen tekort aan werk, er is enkel tekort aan binnen het kapitalisme gefinancierd werk. Omdat er binnen het kapitalisme niet voldoende werk is, moet men van deze nood geen deugd maken. Het basisinkomen blijft een eis binnen het kapitalisme. Het berust trouwens op uitbuiting. Uitbuitingsrelaties moeten afgeschaft worden. Het basisinkomen is daartoe zeker geen middel.

BIBLIOGRAFIE

Rudolf Boehm: "Dringend gevraagd: een links concept", in Markant, Brussel, Jaargang 2, nr 19, 7 mei 1993, p. 8-9.

Rudolf Boehm: "De kip en haar gouden eieren" in Markant, Brussel, Jaargang 2, nr 26, p. 4 - 6.

Rudolf Boehm: "De maatschappelijke rijkdom, waar haal je die?" in Markant, Brussel, jaargang 2, nr 40, 14 oktober 1993, p. 12 - 13.

Toon Colpaert: "Basisinkomen: ontbreekt de basis of het inkomen?", in Markant, Brussel, Jaargang 2 nr 27, 2 juli 1993, p. 9.

Wilfried Devlieghere: "Herverdeling van werk of basisinkomen?" in Ecogroen, Gent, jaargang 15, nr 8, oktober 1993, p. 19 - 25.

Ernest Mandel: "De economische theorie van het marxisme. Deel 1", 1980, (Nederlandse vertaling door Paul Verbraeken van "Traité d'économie marxiste", 1962), Het Wereldvenster Bussum.

Karl Marx: "Het Kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie", 1972, Nederlandse vertaling door I. Lipschits van "Das Kapital, I, 1867, Unieboek n.v., Bussum.

Werkgroep Arbeid & Milieu: "Naar een scheiding van arbeid en inkomen?", Komma-dossier, Antwerpen, 3^e jaargang, nr 22, april 1985.

Werkgroep economie Agalev: "Op mensenmaat. Een groene kijk op economie. Werkdocument ter voorbereiding van het sociaal-economisch congres van Agalev - voorjaar 1985".